

БИЛИМ БЕРҮҮ ЖАНА ИННОВАЦИЯ
ОБРАЗОВАНИЕ И ИННОВАЦИИ
EDUCATION AND INNOVATION

*Козубаева Бурул Увайдуллаевна,
Кыргыз билим берүү академиясы,
ага илимий кызматкери,
Кыргыз Республикасы, Бишкек шаары,
e-mail: burulkozubaeva@gmail.com*

**12 ЖЫЛДЫК БИЛИМ БЕРҮҮГӨ ӨТҮҮДӨГҮ АДАМ
ЖАНА КООМ ПРЕДМЕТНИН КОНЦЕПЦИЯСЫ**

*Козубаева Бурул Увайдуллаевна,
старший научный сотрудник,
Кыргызская академия образования,
Кыргызская Республика, город Бишкек,
e-mail: burulkozubaeva@gmail.com*

**КОНЦЕПЦИЯ ПРЕДМЕТА «ЧЕЛОВЕК И ОБЩЕСТВА»
ПРИ ПЕРЕХОДЕ НА 12-ЛЕТНЕЕ ОБРАЗОВАНИЕ**

*Kozubayeva Burul Uvaidullayevna,
Senior Researcher,
Kyrgyz Academy of Education,
Kyrgyz Republic, Bishkek city,
E-mail: burulkozubaeva@gmail.com*

**THE CONCEPT OF THE SUBJECT «MAN AND SOCIETY»
IN THE TRANSITION TO 12-YEAR EDUCATION**

***Аннотация:** Макалада Адам жана коом предметинин концепциясында, мазмунунда кандай өзгөрүүлөр болгондугу, мазмундук багыттардагы толуктоолор жана предметтик компетенттүүлүктөрдөгү жаңылануулар жөнүндө сөз болмокчу. Предметтин жаңы мазмунун түзүүдө дидактикалык принциптердин сакталышынын жана окуучулардын жааш өзгөчөлүгүн эске алуунун маанилүүлүгү тууралуу алдыңкы педагогикалык тажрыйбаларга негизделип анализ жүргүзүлөт.*

***Аннотация:** В статье рассматриваются изменения, произошедшие в концепции и содержании предмета «Человек и общество», а также дополнения в содержательных линиях и обновления в предметных компетентностях. Анализ проводится на основе передового педагогического опыта, подчёркивая важность соблюдения дидактических принципов и учета возрастных особенностей учащихся при формировании нового содержания предмета.*

***Annotation:** The article aims to examine the changes that have taken place in the concept and content of the subject “Human and Society,” the additions made to the content lines, and the updates introduced to the subject competencies. The analysis is carried out based on advanced pedagogical practices, emphasizing the importance of adhering to didactic principles and considering students’ age characteristics in the development of the new subject content.*

Түйүндүү сөздөр: Адам жана коом предметинин концепциясы, методологиясы, мазмундук багыттар, социалдык көндүмдөр, предметтик компетенттүүлүктөр.

Ключевые слова: Концепция и предмет «Человек и общество», методология, содержательные линии, социальные навыки, предметные компетенции.

Key words: The concept of the subject “Human and Society”, content lines, social skills, subject competencies.

Киришүү. Кыргыз Республикасында 12 жылдык билим берүүгө өтүү коомдук кызыкчылыктарды жана эл аралык билим берүү мейкиндигиндеги талаптарды эске алуу менен жүргүзүлүүдө. Бул мамлекеттин билим берүү чөйрөсүндө «Эл аралык билим берүү мейкиндигинде интеграцияланган жана таанылган улуттук мектептин билим берүү системасын түзүү, глобалдык атаандаштыкка жөндөмдүү болууга мүмкүндүк берген, улуттун социалдык-маданий мурасынын сакталышын жана өнүгүшүн камсыз кылган сапаттуу билим берүүгө коомдун муктаждыктарын канааттандыруу максатын» [6] көздөй тургандыгын белгилейт.

Билим берүү чөйрөсүндөгү реформалардын бардыгы коомдук талапты окуучулардын жана ата-энелердин кызыкчылыктарын эске алуу менен билим жана тарбия берүүгө багытталган. Заманбап коомдун талаптарына ылайык окуучу глобалдашуу жана интеграциялануу процессинде социалдык көндүмдөргө ээ болуу керек. Бул Кыргыз Республикасында Жалпы билим берүүнүн мамлекеттик билим берүү стандартында төмөнкүдөй белгиленген: «мекенчилдикти, жалпы жарандык аңсезимди, өзүнүн, үй-бүлөсүнүн, коомдун жана мамлекеттин коопсуздугу үчүн жоопкерчиликти, улуттук адеп-ахлактык негиздерге таянган адилеттүүлүк, абийирдүүлүк, боорукердик сыяктуу сапаттарды калыптандырууга өбөлгө түзүүчү тарбиялык жана социалдык-гуманитардык дараметин күчөтүү» [5].

Жогоруда белгиленген мамлекеттик деңгээлде кам көрүү Социалдык-гуманитардык билим берүү тармагында, айрыкча Адам жана коом предметинин мектептик билим берүү системасында окутуу актуалдуу экендигин белгилейт. Предметти окутуунун

актуалдуулугу төмөнкү шарттар менен тастыкталат [4]:

- Кыргыз жаранын калыптандыруу. Адам жана коом предмети боюнча окуу программасы окуучулардын жарандык укуктарын жана милдеттерин түшүнүү, укуктун негиздерин жана саясий процесстерди билүү, коомдук жашоого катышуу жана акыл-эстүү чечимдерди кабыл алуу сыяктуу жарандык сабаттуулугун калыптандырууга өбөлгө түзөт;

- социалдык көндүмдөр жана көп түрдүүлүктү кабыл алуу. Адам жана коом предмети окуучулардын баарлашуу, кызматташуу, маданий, диний, тилдик айырмачылыктарды урматтоо жана аларга толеранттуулук менен мамиле кылуу сыяктуу социалдык көндүмдөрүн өркүндөтөт. Бул көндүмдөр көп улуттуу жана көп маданияттуу коомдо өзгөчө мааниге ээ;

- коомдук процесстерди түшүнүү жана катышуу. Адам жана коом предмети окуучуларга социалдык стратификация, миграция, экономикалык жана саясий өзгөрүүлөр сыяктуу коомдук процесстерди жана кубулуштарды изилдөөгө, талдоого жана алардын адамдардын жашоосуна тийгизген таасирин жакшыраак түшүнүүгө, коопсуздук көндүмдөрүн өнүктүрүүгө мүмкүндүк берет.

Ошондой эле, «ар бир мамлекет үчүн анык бекемдигин жана стабилдүүлүгүн сактап туруу үчүн улуттук сыймык, этноценризм жана этномаданий биримдүүлүк керек» [3]. Бул келечекте билимдүү, сабаттуу жана маданияттуу Кыргыз жаранын калыптандырууга өбөлгө түзмөкчү.

Демек, Адам жана коом предмети окуучулардын жарандык жана социалдык компетенттүүлүгүн калыптандырууда, аларды заманбап коомго жана глобалдык дүйнөгө активдүү катышууга даярдоодо негизги

ролду ойнойт. Бирок, аталган компетент-түүлүктөрдү теориялык билим менен гана калыптандыруу мүмкүн эмес. Предметти окутуу процессинде практикалык ишмердүүлүккө басым жасоо маанилүү.

Мына ушул жагдайлар макаланын **максаты** иретинде аныкталып, расмий ченемдик-укуктук актыларды, Адам жана коом предметинин окуу нормативдик ченемдерин анализдөө, баалоо жана жалпылоо **методдорун** колдонуу менен коштолду.

Негизги мазмун. Адам жана коом предмети мамлекеттүүлүктүн негизин түзүүчү предмет болуп саналат. Анткени, Адам жана коом предмети интеграцияланган предмет катары – саясий, социалдык, экономикалык, экологиялык, маданий жана маалыматтык чөйрөлөрдөгү глобалдык өзгөрүүлөрдү жана тенденцияларды чагылдырып, окуучуларда жарандык иденттүүлүктү, финансылык сабаттуулукту жана медиасабаттуулукту, жашыл көндүмдөрдү калыптандырууга басым жасайт. Бул «бирдей илимий билимдерге негизделген предметтер

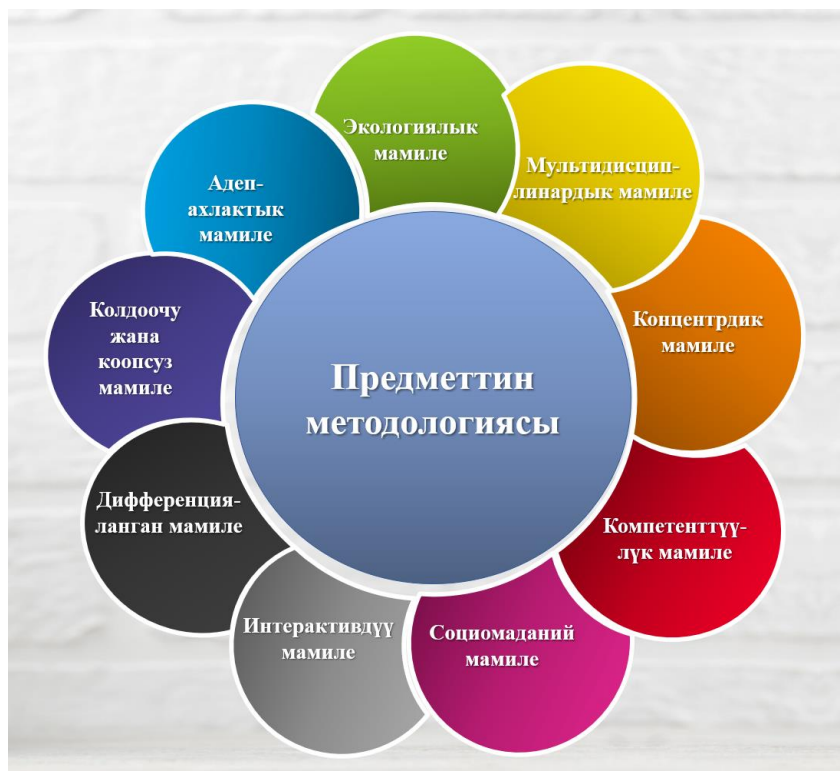
аралык байланыштарды түзүү, мугалимге окуу материалын жана мазмунду кайталоодон четтеп, убакытты үнөмдөөгө мүмкүнчүлүк берген – горизонталдык интеграцияга» [7] негизделет.

Адам жана коом предметинин максаты – мектеп окуучуларына өзүнүн укуктарын, милдеттерин жана жоопкерчиликтерин туура түшүнүп, жарандык ролун аткарууга үйрөтүү менен туруктуу жана коопсуз өнүгүү үчүн да зарыл болгон социалдык, экономикалык жана укуктук билимдерди берүүгө, улуттук баалуулуктардын негизинде окуучулардын жарандык иденттүүлүгүн, Кыргызстанга болгон сый-урматын жана активдүү жарандык позициясын калыптандыруу [1].

Окутуунун билим берүүчүлүк, тарбиялык жана өнүктүрүүчүлүк максаттары менен дал келүүчүлүктө төмөнкү милдеттер ишке ашырылат:

1. Таанып-билүүчүлүк;
2. Жүрүм-турумдук;
3. Баалуулук.

Предметтин методологиясы төмөнкү ыкмаларга таянат [1]:

Предметтин окуу материалдары төрт мазмундук багыттарга бөлүнгөн [1]:

Социалдашуу – коомдо кабыл алынган нормаларды, эрежелерди, баалуулуктарды жана маданиятты өздөштүрүү аркылуу адамдын коомго интеграциялануу жана инсан катары калыптануу процессин камтыйт.

Улуттук нарк жана баалуулуктар – коомдук тажрыйбанын негизинде улуттук маданиятка шайкеш келген социалдык аң-сезимди калыптандырууга багытталган адамдын жүрүм-турумун, өз ара мамилесин жана дүйнө таанымын жөнгө салуучу туруктуу руханий жана моралдык баалуулуктардын системасын камтыйт.

Адамдын укугу, эркиндиги жана жоопкерчилиги – адамдын табигый ажырагыс

укуктарын, эркиндиктерин таануу жана коргоо, аларды турмушта колдоно билүү, Кыргыз жараны катары коом алдындагы милдеттерди жана жоопкерчиликтерди түшүнүү, укуктук маданиятты жана жарандык аң-сезимди калыптандырууга багытталган мазмундук багыт.

Туруктуу өнүгүү жана коопсуздук – адамзаттын жашоосу үчүн коопсуз жана туруктуу шарттарды түзүү максатында жаратылыш ресурстарын сарамжалдуу пайдаланууга, экологиялык тең салмактуулукту сактоого, экономикалык өсүштү, социалдык адилеттүүлүктү жана коомдук туруктуулукту камсыз кылууга багытталган комплекстүү мазмундук багыт.

Мазмундук багыттар өз ара төмөнкүдөй тематикалык бөлүмдөргө бөлүнөт [2]:

Предметтин максаты, милдеттери, методологиялык өзгөчөлүктөрүнөн жана мазмундук багыттарынан келип чыгып, төмөнкү предметтик компетенттүүлүктөр тандалды [1]:

1. Өзүн-өзү жана социалдык чөйрөнү таанып-билүү компетенттүүлүгү – окуучунун ар түрдүү социалдык топторго өзүнүн уникалдуулугун жана өзгөчөлүгүн жоготпостон адаптациялануусу, коомдо кабыл алынган

жүрүм-турумга болгон мотивацияны көрсөтүү аркылуу көп түрдүүлүктү урматтоо жана башка адамдар, жамааттар жана мамлекет менен ошол эле мезгилде медиа мейкиндикте конструктивдүү өз ара аракеттенүү жөндөмдүүлүгүн калыптандырат.

2. Жарандык-укуктук компетенттүүлүк – окуучунун коомдо Кыргыз жараны катары өз укуктарын жана милдеттерин билүү, укуктук нормаларды түшүнүү, анализдөө жана сыйлоо, коомдук иш-чараларга активдүү катышуу, укукка негизделген чечимдерди кабыл алуу жана өз аракети үчүн жоопкерчилик алуу жөндөмдүүлүктөрүн калыптандырат.

3. Финансылык-экономикалык компетенттүүлүк – окуучунун жеке кирешелерди жана чыгымдарды түшүнүүсү жана туура башкаруусу, финансылык чечимдерди жоопкерчилик менен кабыл алуусу жана экономикалык процесстерге аң-сезимдүү катышуусу аркылуу финансылык коопсуздукту камсыздоо менен жашыл көндүмдөрдү жана финансылык сабаттуулукту калыптандырат.

Предметтик компетенттүүлүктөр [1] негизги компетенттүүлүктөр [5] менен бирге айкалышып калыптанат. Предметтик жана негизги компетенттүүлүктөрдүн өз ара байланышы окуучулардын практикалык ишмердүүлүктө жеке, жуптарда жана топтордо деңгээлдик тапшырмаларды аткаруу аркылуу таанып-билүү; талдоо, талкуулоо, жеке жана жалпы чечимге келүү аркылуу коммуникациялык жөндөмдөрүн калыптандыруу; өзүнүн жана башкалардын сезимин, эмоцияларын билүү, жөнгө салуу аркылуу эмпатиялык көндүмдөрүн өнүктүрүү; маалыматты туура колдонуу жана башкаруу ыкмаларын коопсуз өздөштүрүү жолдору менен ишке ашат.

Корутунду. Жүргүзүлгөн талдоо Кыргыз Республикасында 12 жылдык билим берүүгө өтүү шартында социалдык-гуманитардык билим берүүнүн, айрыкча Адам жана коом предметинин мааниси кескин жогорулап жаткандыгын тастыктайт. Заманбап коомдогу глобалдашуу, интеграция жана көп түрдүүлүк процесстери окуучулардан жа-

рандык аң-сезимди, социалдык жоопкерчиликти, укуктук жана экономикалык сабаттуулукту, ошондой эле туруктуу өнүгүү багытындагы ой-жөндөмдү талап кылууда. Бул талаптар билим берүү мазмунунун жөн гана теориялык билим берүүдөн практикалык багыттагы компетенттүүлүктөрдү калыптандырууга өтүшүн шарттайт.

Изилдөөнүн жыйынтыгы көрсөткөндөй, Адам жана коом предмети интеграцияланган мүнөзгө ээ болуп, социалдык, укуктук, экономикалык, маданий жана экологиялык багыттардагы билимдерди бирдиктүү система катары камтыйт. Предметтин мазмундук багыттары: социалдашуу; улуттук нарк жана баалуулуктар; адам укугу, эркиндиги жана жоопкерчилиги; туруктуу өнүгүү жана коопсуздук – окуучунун инсандык, жарандык жана социалдык калыптануусуна комплекстүү таасир этет. Бул мазмундук багыттар предметтин ички логикасын жана уланмалуулугун камсыз кылуу менен бирге, окуучуларды коомдук турмушка активдүү катышууга даярдайт.

Макалада аныкталган предметтик компетенттүүлүктөр: өзүн-өзү жана социалдык чөйрөнү таанып-билүү, жарандык-укуктук жана финансылык-экономикалык компетенттүүлүктөр – окуучулардын практикалык ишмердүүлүгүндө жалпы билим берүүнүн негизги компетенттүүлүктөрү менен айкалышта калыптанат.

Демек, Адам жана коом предмети окуучулардын жарандык иденттүүлүгүн, улуттук баалуулуктарга таянган дүйнө-таанымын жана глобалдык ой жүгүртүүсүн калыптандырууда негизги инструмент катары каралышы зарыл. Предметтин мазмунун 12 жылдык билим берүү системасынын талаптарына шайкеш өнүктүрүү, предметтик стандарттарды, окуу программаларын жана окуу-методикалык камсыздоону системалуу жаңылоо билим берүүнүн сапатын жогорулатууга жана келечекте активдүү, жоопкерчиликтүү, атаандаштыкка жөндөмдүү Кыргыз жаранын тарбиялоого өбөлгө түзөт.

Адабияттар:

1. «Адам жана коом» жалпы билим берүүчү мектептеринин 6-9-класстары үчүн предметтик стандарт. Иштеп чыгуучулар: Б.У. Козубаева, А.Ж. Бакиров, ж.б. [Электрондук ресурс]: <https://kao.kg/wp-content/uploads/2025/08/8>.
2. «Адам жана коом» жалпы билим берүүчү мектептеринин 6-9-класстары үчүн окуу программасы. Иштеп чыгуучулар: Б.У. Козубаева, А.Ж. Бакиров, ж.б. [Электрондук ресурс]: <https://kao.kg/wp-content/uploads/2025/08/11>.
3. Козубаева Б.У. Кыргызстан тарыхы курсунун мазмунун оптималдаштыруунун айрым маселелери // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2017. – № 3 (43). – С. 51-55.
4. Козубаева Б.У. Адам жана коом предмети боюнча методикалык сунуштар [Текст]: / Б.У. Козубаева // «Кут билим», 15.08.2025. №30-31 (10211-10212). 14-15 бб.
5. Кыргыз Республикасында жалпы билим берүүнүн Мамлекеттик билим берүү стандарты [Электрондук ресурс]: <https://cbd.minjust.gov.kg/65-82/edition/29059/kg>
6. Кыргыз Республикасында он эки жылдык мектептик билим берүүгө өтүү Концепциясы [Электрондук ресурс]: <https://cbd.minjust.gov.kg/29-2/edition/20119/kg>
7. Син Е.Е. Интеграция школьного образования как механизм развития личности // Известия Кыргызской академии образования. – Бишкек, 2021. – № 1 (53). – С. 13-19.

Рецензиялаган:

Рысбаев С.К.,
КББАнын мүчө-корреспонденти,
педагогика илимдеринин доктору, профессор